

שכר סביר ולא סביר

אריה ארנון¹

מהי רמת השכר הראויה לעובדים הנמצאים בחלקו התחתון של סולם השכר? מספר התשובות גבוה בהרבה מרמת שכר המינימום, ושונותן גדולה מפערי ההכנסה בין העשירון התחתון והעליון. מגוון התשובות מלמד על עומק חילוקי הדעות בשאלות ערכיות, חברתיות וכלכליות.

קובעי המדיניות הכלכלית בישראל, הן נבחרים הציבור והן משרתיו (עם מרכאות או בלעדית) בבנק ישראל ובאוצר העוסקים בשאלות חברה וכלכלה, מאמינים, רובם ככולם, כי התשובה לשאלה מצויה גם בתחום זה בידי כוחות השוק. שוק העבודה, בו נפגשים המעסיקים שוכרי העבודה עם ציבור המשכירים את עצמם לעבודה, אמור על פי חוקי ההיצע והביקוש לקבוע את מחיר העובדים. דין העובדים כדין כל סחורה: שכר גבוה למבוקשים, שכר נמוך לאלה שאינם נמצאים במחסור.

קביעת רמת השכר על ידי כוחות השוק תלויה בגורמים רבים: כמות ואיכות ההון במשק, כמות ואיכות ההון האנושי, התארגנות המעבידים, כוחם של האיגודים המקצועיים של העובדים, פתיחות המשק לתחרות, ובמקרה שלנו במיוחד תחרות עם ארצות בהן רמת החיים נמוכה. כל אלה גורמים מוסדיים הנקבעים על ידי החברה. בישראל, מזה זמן רב, הגורמים המוסדיים מובילים את המשק ליותר ויותר עבודה זולה. האיגודים המקצועיים נחלשו, צבירת ההון הפיזי וההון האנושי איטית מהנדרש, אך בעיקר, אימוץ גורף ולא ביקורתי של הגלובליזציה תרם לעיצוב איסטרטגיה שניתן לכנותה "איסטרטגיה העבודה הזולה". ישראל אמורה להישען על יתרונותיהן של עלויות עבודה זולה בחלקו התחתון של סולם השכר. ואם כתוצאה מכך השכר הנמוך אינו "שכר מחיה" המאפשר קיום בסיסי, תהיה הגדרתו אשר תהיה, מה ניתן לעשות?

לא הרבה לדעת קובעי המדיניות הכלכלית הרוחצים בנקיון ידיהם. כדרך אבותיהם הרוחניים במאתיים השנים האחרונות, הם מאשימים את קורבנות מדיניותם ומציעים להם מעט חסד. רשת הבטחון החברתית אמורה לטפל בעניים הסובלים, אך למעשה אינה עושה זאת.

דוגמאות? בישראל קיים חוק שכר מינימום שאינו מיושם. חברי הוועדה לבדיקת שכר המינימום (גילוי נאות: הייתי חבר בוועדה) הסכימו רק על נושא אחד: אין בישראל אכיפה של חוק שכר המינימום. הגורמים הממונים במשרד העבודה והרווחה אינם דואגים למקבלי השכר הנמוך אלא למעסיקיהם. כשנתפס עבריין הוא מחויב בהשלמת השכר לשכר המינימום, אך אין מוטל עליו קנס. "שמא ייפגע" מסבירים הממונים על שמירת החוק.

מאחורי הגישה הצינית מסתתרת מערכת מושגית שבה מתביישים להודות. קובעי המדיניות מאמינים בעליונות כוחות השוק גם בשוק העבודה. בלשון סגי נהור שלהם, השקפתם נקראת כבר שנים רבות "יותר גמישות בשוק העבודה". קרי, תנו לכוחות השוק לדבר ואל תתנו לגורמים מחוץ לשווקים להשפיע. לא לאיגודים, לא למעצבי הגנות על החלשים. ואם העובדים מתנגדים, תמיד ימצאו כאלה המוכנים לעבוד בתנאים יותר קשים ובשכר נמוך יותר. אם לא אצלנו אז ממקומות אחרים. ובאו רווח והצלה למעסיקים.

¹ פרופ' לכלכלה באוניברסיטת בן-גוריון בנגב ויו"ר עמותת "מחויבות לשלום וצדק חברתי"